

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО

Попова Ірина Іванівна

УДК: 372+372.61+8-17

**РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ПОЕТИЧНОГО ГУМОРУ**

13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,

дійсний член АПН України

Богуш Алла Михайлівна

Південноукраїнський державний педагогічний

університет імені К.Д.Ушинського, завідувач

кафедри теорії і методики дошкільної освіти

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Хом'як Іван Миколайович,

Рівненський державний гуманітарний університет, завідувач кафедри

методики викладання і культури української мови

кандидат педагогічних наук, доцент

Кирста Наталія Романівна,

Прикарпатський університет імені В.Стефаника,

доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти

Провідна установа: Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Шевченка, кафедра філологічних дисциплін, Міністерство освіти і науки України, м. Луганськ.

Захист дисертації відбудеться “10 жовтня” 2006 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65091, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий “8 вересня” 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається концептуальними положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті щодо гуманізації освіти в Україні, визнання людини як найвищої цінності суспільства. Важливу роль у формуванні особистості відіграє рідна мова, що є засобом розвитку особистості, пізнання і комунікації. Мови слід навчати і таке навчання має бути спрямоване на формування мовної особистості - людини, яка є носієм мови зі своїми індивідуальними рисами мовотворчості. Основа формування мовної особистості в дошкільному віці полягає в забезпеченні вільного самовираження дитини через здатність спілкуватися рідною мовою, в ініціативності дітей дошкільного віку, яку Базовий компонент освіти визначає як одну з найважливіших базисних характеристик особистості. Ініціативність є своєрідним показником творчого потенціалу дитини, що виявляється, зокрема в художньо-мовленнєвій діяльності, яка є засобом розвитку виразності й образності мовлення.

Проблема розвитку образного мовлення дітей дошкільного віку була предметом дослідження багатьох учених (О.Акулова, Т.Алієва, В.Андросова, А.Арушанова, Р.Боша, Г.Белякова, Л.Ворошніна, Н.Гавриш, Р.Гасанова, А.Зрожевська, А.Ількова, Л.Іматова, Г.Кудріна, М.Лаврик, О.Максаков, І.Митькіна, Н.Насрулаєва, Ю.Руденко, О.Савушкіна, Г.Смага, О.Смирнова, Н.Смольнікова, О.Сомкова, О.Струніна, О.Ушакова, Е.Федеравичене, Л.Шадріна та ін.).

Розвиток мовних здібностей дітей реалізується через залучення їх до національних і загальнолюдських цінностей, до яких належить українська поезія гумористичного забарвлення. Водночас вивчення стану використання гумористичних поетичних творів у практиці дошкільної освіти засвідчило, що їх величезний потенціал не реалізується повною мірою. Відтак, протиріччя, що виникло між потужним розвивальним потенціалом гумористичних віршів українських поетів та обмеженим їх використанням у дошкільному закладі з метою розвитку образного мовлення старших дошкільників зумовило вибір теми дослідження: **“Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось у межах наукової теми “Теоретико-методичні засади розвитку мовленнєвого спілкування дошкільників і школярів” (№ 0100U006564), яка входить до тематичного плану Південного наукового центру АПН України. Автором було досліджено розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом поетичного гумору. Тема дисертаційного дослідження була затверджена Вченою Радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського 25 жовтня 2001 року (протокол № 3) та закординована Радою з координації наукових досліджень АПН України 27 листопада 2001 року (протокол №9).

Мета дослідження - розробити й експериментально апробувати педагогічні умови та методику розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати і визначити сутність поняття “поетичний гумор”, уточнити феномени “образне мовлення”, “поетичне мовлення”, “словесний образ”, “виразники образності”, “поетичний слух”.
2. З’ясувати вплив поетичних творів гумористичного характеру на розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку.
3. Визначити критерії, показники, охарактеризувати рівні розвитку образного мовлення старших дошкільників.
4. Виявити педагогічні умови розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору.
5. Розробити й апробувати лінгводидактичну модель і експериментальну методику розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору.

Об’єкт дослідження - художньо-мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – процес розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору.

Гіпотеза дослідження – розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору буде ефективним, якщо у процесі навчання враховувати виключну емоціогенність поетичного гумору; забезпечити: повноцінне сприймання, розуміння й усвідомлення дітьми змісту поетичних творів гумористичного характеру, послідовне введення в лексичний запас дитини виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості; занурення дітей у гумористичні емоційно-мовленнєві ігрові ситуації за змістом поетичних творів; раціональне поєднання занять з різних розділів програми й емоційно-розважальної роботи в повсякденному житті щодо активізації в дитячому мовленні образних виразів поетичного гумору; спонукання до прояву творчої імпровізації у створенні продуктів мовленнєвої діяльності з використанням образних слів і виразів гумористичної спрямованості.

Методологічними засадами дослідження виступили положення наукової теорії пізнання щодо взаємозв’язку свідомості, мови, мислення і мовлення; переходу кількісних змін в якісні; єдності мовленнєвого змісту і мовної форми; взаємозв’язку емоційного і раціонального в навчанні дітей мови.

Теоретичні засади дослідження склали: вчення психологів і психолінгвістів з теорії мовленнєвої діяльності, образності як психологічної категорії, образного мислення (П.Блонський, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Леонт’єв, О.Лурія, А.Петровський, О.Потебня, С.Рубінштейн та ін.); лінгвістів щодо

функціонування виразних засобів у текстах художнього стилю і комунікативних якостей мовлення (М.Бахтін, Л.Булаховський, В.Виноградов, Г. Ви-нокур, Є.Галкіна-Федорчук, Б.Головін, М.Жовтобрюх, Б.Ковальов, А.Коваль, М.Кожина, Л.Новиков, О.Федоров, З.Франко та ін.); лінгводидактів (О.Аматьєва, А.Богуш, М.Вашуленко, В.Виноградов, Г. Винокур, Н. Гавриш, С.Караман, Н.Кирста, Т.Котик, Н.Луцан, Т. Мельник, Л.Паламар, М.Пентилюк, Ю.Руденко, І.Хом'як, О.Хорошковська та ін.) і педагогів (А.Арушанова, Р.Боша, Г.Белякова, А.Зрожевська, Г. Кудріна, А. Максаков, Н.Насрулаєва, О.Савушкіна, О.Смирнова, Ф.Сохін, О. Струніна, О.Ушакова, Е.Федеравичене та ін.) щодо розвитку усного мовлення дітей.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення й аналіз наукової і методичної літератури з проблеми розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку; емпіричні - спостереження за діяльністю педагогів і дітей у ході експериментальної роботи; анкетування вихователів з метою виявлення обізнаності з розвитком образного мовлення дітей; аналіз навчально-виховних планів вихователів і чинних програм дошкільних закладів щодо з'ясування завдань з розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку та використання в роботі гумористичних творів; аналіз збірок художньої літератури для дітей з метою виявлення поетичних творів гумористичного характеру; констатувальний, формувальний і контрольний етапи педагогічного експерименту; статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних щодо з'ясування рівнів розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

База дослідження: дошкільні заклади № 12, № 129 м. Севастополя, №44 м. Рівного, №6 м. Сарни Рівненської області, №1, №3 смт. Любешів Волинської області. В експериментальному дослідженні взяли участь 180 дітей старшого дошкільного віку. До анкетування було залучено 250 вихователів міст Севастополя, Сімферополя, Ялти, Рівного, Сарн, Волинської області.

Наукова новизна дослідження: вперше вивчено вплив гумористичних віршів на розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку; розроблено й науково обґрунтовано експериментальну методику розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору; визначено педагогічні умови розвитку образного мовлення засобами поетичного гумору, сутність поняття “поетичний гумор”; уточнено феномени “образне мовлення”, “поетичне мовлення”, “словесний образ”, “виразники образності”, “поетичний слух”; дістала подальшого розвитку методика навчання рідної мови дітей дошкільного віку.

Практична значущість дослідження: розроблено діагностичні завдання щодо з'ясування рівнів розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку, методику розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору, систему занять, лексичних і мовленнєвих вправ, сценаріїв розваг, літературних ранків, вечорів гумору,

спрямованих на розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку; визначено тематику поетичних творів гумористичного характеру.

Матеріали дисертаційного дослідження було впроваджено й апробовано у процесі навчально-виховної роботи дошкільних закладів №12 та №129 м.Севастополя (довідка про впровадження №2163 від 16.12.2005 р.), №44“Попелюшка” м.Рівного (довідка про впровадження №47 від 10 листопада 2005р.), № 6 м.Сарни Рівненської області (довідка про впровадження № 01.8/03–241 від 03.10. 2005р.), №1 і №3 смт. Любешів Волинської області (довідки про впровадження №39 від 15.11.2005 р. та №40 від 14.11.2005 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується науковим обґрунтуванням вихідних позицій, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його предмету, меті і завданням; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних; результатами втілення у практику роботи дошкільних закладів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях Севастопольського міського гуманітарного університету (Севастополь, 2004, 2005); всеукраїнських науково-практичних конференціях (Київ, 2005; Одеса, 2005, 2006); міжнародних наукових конференціях (Рівне, 2005; Севастополь, 2006). Основні положення й результати дослідження відображено в 14 публікаціях, серед них 10 у фахових виданнях України, 1 – у співавторстві. Особистий внесок автора в роботі у співавторстві полягає в теоретичному обґрунтуванні роботи з розвитку образного мовлення у процесі ознайомлення дітей із природою.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і 10 додатків. Загальний обсяг дисертації 200 сторінок. У роботі вміщено 17 таблиць, 1 схему, 1 діаграму, які займають 1 сторінку основного тексту. У списку використаних джерел 253 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість; подано дані щодо апробації і впровадження основних положень дисертації.

У **першому розділі** “Теоретичні засади розвитку образного мовлення дітей дошкільного віку” розкрито й науково обґрунтовано сутність поняття “поетичний гумор”, уточнено феномени “образне мовлення”, “поетичне мовлення”, “словесний образ”, “виразники образності”, “поетичний слух”; визначено вплив гумористичних поетичних творів на розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку; досліджено стан розвитку образного мовлення у практиці роботи дошкільних закладів.

Поняття “образність” передусім розглядається як специфічна властивість слова (М.Бахтін, В.Виноградов, Л.Новиков, О.Потебня) та особлива форма діяльності (Н.Арутюнова, І.Гальперин, А.Коваль, О.Пономарів), як здатність мовних засобів викликати наочно-чуттєві уявлення (В.Виноградов, Г.Винокур, В.Кожин, Л.Тимофєєв, М.Шанський). Ця здатність полягає в оперуванні наочно-образними уявленнями, що виникають і перетворюються у свідомості людини. На нашу думку, образність виступає складовою виразності і виникає за такою схемою: встановлення асоціативних зв’язків між двома предметами чи явищами (встановлення спільних рис, ознак), перенесення ознак з одного предмета на другий, і як наслідок цього - виникнення нового метафоричного (переносного) значення слова. Образність властива не тільки слову, а й поєднанню слів, вона перебуває у притаєній позиції та виявляється за певних умов. Образність є не тільки евідентною, а й потенційною, і проявляється в художньому тексті.

Учені (Б.Головін, М.Пентилюк та ін.) з-поміж основних комунікативних якостей мовлення (правильність, точність, логічність, багатство, чистота, доречність, достатність, ясність, виразність, емоційність тощо) виділяють і образність. Під виразністю мовлення вчені (Н.Бабич, Б.Головін, М.Пентилюк та ін.) розуміють такі особливості його культури, що проявляються у здатності мовлення збуджувати увагу, викликати інтерес людей до сказаного чи написаного. Образність мовлення належить до внутрішньої, художньої виразності (О. Амацьєва, Б.Головін, Т.Мельник, М.Пентилюк, О.Савушкіна та ін.) і становить водночас категорію експресивності (О.Тодор, Ю.Руденко).

Аналіз лінгвістичних та лінгводидактичних джерел засвідчив наявність терміна “образне мовлення”, що розглядається, як: “специфічний, складний процес суб’єктивного відображення фактів, явищ, предметів (їх ознак) навколишньої дійсності у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень, асоціативно пов’язаних один з одним реальних чи створених уявою в свідомості мовця” (Л.Кулибчук); “специфічний процес суб’єктивного відображення фактів дійсності у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень, асоціативно пов’язаних одне з одним, реальних чи створених уявою в свідомості мовця, процес, що ґрунтується на творчій уяві, виконує функцію перетворення” (Т.Мельник); “процес усвідомлення, розуміння, вживання у процесі мовленнєвої діяльності слів і словосполучень у переносному значенні” (Ю.Руденко). На нашу думку, образне мовлення – це якість виразного мовлення, що характеризується здатністю викликати в уяві наочно-чуттєві уявлення з допомогою спеціальних мовних засобів, в основі яких лежить асоціативність (передавання ознак одного предмета через ознаки іншого).

Поетичне слово – це слово з живою і яскравою внутрішньою формою, основою словесного образу. Образ, що сприймається людиною через слово, є образом словесним. Учені визначають його як: “образ, втілений у словесній тканині літературно-естетичного об’єкта, створений із слів і

посередництвом слів” (В.Виноградов); “мовну одиницю, що володіє властивостями поетичної мови, поза співвідношення цієї одиниці з конкретним образним змістом” (М.Рудяков). На наш погляд, словесний образ – це образ предмета, явища, істоти, створеного засобами експресивних мовних одиниць, наділених здатністю викликати яскраві наочно-чуттєві уявлення.

Образність мовлення художніх творів породжує поетичне мовлення. У літературознавстві дається таке визначення поетичного мовлення: “мовлення художньої літератури, позначене підвищеною емоційністю та образністю, насичене тропами, стилістичними фігурами, перейняте шляхетною фонікою (Р.Гром’як, Ю.Ковалів). Під поетичним мовленням ми розуміємо образне, емоційне мовлення творів художньої літератури, насичене мовними, мовнопоетичними і мовностилістичними одиницями і конструкціями, з допомогою яких створюються образи людей, процесів, явищ і предметів, створюються події, тобто передається зміст твору.

Учені (Д.Ельконін, О.Леонтєв, Г.Люблінська) вказували на особливу мовну обдарованість та природне чуття дітей до виразних відтінків мовлення, “чуття мови”, яке дозволяє дитині розібратись у складних мовних явищах. Відзначаючи інтерес дошкільників до слова, їхню здібність досить вільно орієнтуватися в різноманітному потоці мовних образів, дослідники визначають її як “чутливість до мовних явищ”, “мовну обдарованість” (О.Гвоздєв, К.Чуковський), “чуття виразних відтінків” (О. Леонтєв), “чуття мови” (Ф.Сохін). Відтак, є необхідність розвивати образне мовлення дітей в єдності з наочно-образним мисленням. Учені підкреслюють взаємозв’язок образотворчої, художньої і мовленнєвої діяльності, що об’єднують художній образ і образне мовлення.

Проблему сприймання і розуміння художніх творів досліджували вчені в різних напрямках: сутність і структура сприймання (А.Богущ, А.Бородич, І.Зимня, Н.Карпинська, Г.Костюк, Б.Теплов та ін.), особливості сприймання дітьми художніх текстів (Н.Ветлугіна, Л.Гурович, Д.Дубовис-Арановська, В.Єзикеєва, О.Монке, Н.Морозова, Л.Пеньєвська, Л.Славіна, С.Чемортан, П.Якобсон та ін.), поетичних творів (С. Бухвостова, Н.Гавриш, С.Жупанін, Р.Жуковська, Н.Кирста, В.Лейбсон, С.Крегжде, А.Полозова, Н.Панкратова та ін.).

Сприймання художніх творів визначається як складний полікомпонентний процес, що складається з таких складових: слухання, уявлення, усвідомлення прослуханого та його розуміння. У процесі сприймання поетичного твору виокремлюють три стадії. Перша стадія – безпосереднє сприймання твору, тобто відтворення й переживання образів твору. На цій стадії провідну роль відіграє уява, твір сприймається “серцем”, а потім уже розумом. Друга стадія – розуміння змісту твору. Провідним стає мислення та оскільки воно оперує тим, що було емоційно пережито, воно не відбиває емоційності сприймання твору, а поглиблює його. Третя – вплив художньої літератури на особистість дитини як кінцевий результат сприймання художніх творів (О.Никифорова).

Умовою повноцінного сприймання поетичного твору є розвинений “поетичний слух”, який учені визначають як: “слухання” і відтворення інтонацій, здатність до емоційного переживання поетичних образів, уміння їх оцінювати (Б.Теплов); “здатність відчувати виразні засоби художнього мовлення і певною мірою усвідомлювати їх; здатність до розрізнення жанрів, розуміння їх особливостей, уміння усвідомлювати зв’язок компонентів художньої форми зі змістом поетичного твору” (О.Ушакова); “сприйнятливість до звучання художнього слова, чутливість до ритму, рими, інтонаційних відтінків, особливостей організації слів у вірші та ін.” (Д.Ніколенко). На нашу думку, поетичний слух – це здатність до всебічного раціонального й емоційного відчуття, розуміння, сприймання і відтворення змісту, художньої форми, виразних мовних та інтонаційних засобів поетичної мови художнього твору.

У системі людських почуттів важливе місце відводиться гумору. Гумор відносять до різновиду комічного поряд з іронією, сарказмом і сатирою (В.Неверов). Гумор визначається як “властивість ставлення (настанов) індивіда до світу й до самого себе, засноване на досвіді переживання й оптимістичного осмислення діалектичних протиріч навколишньої дійсності і власного психічного життя”; “свідомство цілісності та впорядкованості особистості як системи відношень, показник психічної і соціальної зрілості людини” (М.Гамезо). Почуття гумору визначається як “такий душевний стан, в якому в наших ставленнях до людей ми крізь зовнішні прояви незначних недоліків вгадуємо позитивну внутрішню сутність” (В.Пропш).

Особливості сприймання дітьми гумору досліджували вчені в таких напрямках: психофізіологічні механізми гумору (Ю.Борев, П.Блонський, Ф.Лимантов, О.Лук, А.Маслоу, С.Меткалф, А.Петровський, В.Пропш, С. Рубінштейн, Р.Садикова, Р.Фелібл, З.Фрейд), виховання почуття гумору в дошкільників (Н.Гавриш, І.Дементьєва, М.Коніна, Е.Короткова, Н. Менчинська, В. Мухіна, Д. Ніколенко, О. Попова, Т. Рєпіна, Р. Садикова, М. Сагарда, Н.Самсонюк, Н.Старовойтенко, Є.Фльорина), сприймання гумору в художніх творах (Н.Ваганова, Н.Гавриш, Л.Гайцохі, І. Дементьєва, Є. Фльорина).

Дошкільникам потрібен “гумор веселий, але не перешаржований, гумор, який підкреслює доступний сприйманню дитини емоційний стан персонажів” (Р.Жуковська). Ученими встановлено залежність сприймання комічного від ставлення до дійових осіб поетичного твору, співвідношення рівня сприймання дітьми комічного і рівня їхнього розумового розвитку (Р. Садикова). Учені (Н.Гавриш, С.Курінна) зазначають, що дошкільники здатні сприймати та “продукувати” такі види комічного, як гумор, іронія, усмішка. Розуміння дітьми смішного та прояви почуття гумору не можливі без участі мовлення. Відтак, завдання виховання почуття гумору в дошкільному віці обов’язково включає мовленнєвий компонент, тому в роботі з дошкільниками слід застосовувати різноманітні твори сміхової літератури (гуморески, небувальщини, вірші-“перевертні” і т.ін.).

Відомими майстрами дотепного художнього слова є С.Руданський, В. Симоненко, Остап Вишня, П.Глазовий, П.Воронько, Л.Костенко, Є.Гуцало, Г. Бойко, Б. Стельмах, О.Сенатович, П.Ребро, М.Петренко, Т.Коломієць та ін. Ними створено для дітей низку поетичних творів гумористичного забарвлення.

Поетичні гумористичні твори, задіяні в експериментальній роботі, було проаналізовано у двох аспектах: визначення найбільш уживаних у них прийомів створення гумору й виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості. При аналізі творів використовувалась розроблена О.Луком класифікація прийомів створення гумору. Провідним принципом цієї класифікації є виділення логічної структури дотепних висловів, вивчення тієї форми, в яку втілюється дотепна думка, незалежно від змісту. Означена класифікація може бути використана для аналізу та вивчення прийомів творення художніх образів у поетичних творах українських гумористів. Аналіз означених творів засвідчив, що гумор у поетичних творах передається здебільшого за допомогою таких прийомів, як гра слів, повторення зі зміною граматичних конструкцій, порівняння за випадковою або другорядною прикметою, перелік різнорідних предметів і явищ в єдиному списку, парадокс, буквалізація метафори, перебільшення, паралогічний висновок, хибне підсилення, протиставлення, поєднання двох несумісних висловлювань, невідповідність стилю і змісту. Найбільш уживаними виразниками образності в гумористичних поетичних творах є епітет, фразеологізм, порівняння, персоніфікація, гіпербола, інверсія, риторичні фігури, анафора, антитеза, метонімія, літота, що й визначає зміст роботи з розвитку образного мовлення старших дошкільників засобом поетичного гумору. У процесі зіставлення виразників образності й гумористичних висловів у поетичних творах гумористичного характеру, що були задіяні в експерименті, було з'ясовано, що вони досить часто збігаються, тобто гумористичні вирази також виступають виразниками образності мовлення. Цю рису ми визначили як специфічну для означених художніх творів. Відтак, можна стверджувати про наявність у поетичних творах гумористичного характеру образних виразів гумористичної спрямованості. Поетичним творах гумористичного характеру властивий поетичний гумор. У дослідженні поетичний гумор визначено як специфічний вид художнього, словесного гумору, що притаманний поетичним творах, які засобами виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості викликають в уяві слухача конкретні, наочно-чуттєві образи предметів, ситуацій і персонажів, стимулюють емоційну позитивну реакцію, доброзичливий сміх.

На пошуково-розвідувальному етапі експерименту було проаналізовано чинні програми, навчально-виховні плани, анкети, заповнені вихователями дошкільних закладів. Результати аналізу засвідчили досить низький рівень обізнаності вихователів з розвитку образного мовлення дітей дошкільного віку; у планах навчально-виховної роботи дошкільних закладів не відображено

роботу з розвитку образного мовлення та використання поетичних творів гумористичного характеру.

У другому розділі “Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору” визначено критерії, показники, охарактеризовано рівні розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку; розроблено й науково обґрунтовано лінгводидактичну модель і методику розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору; подано результати констатувального і прикінцевого етапів експерименту.

Започатковуючи констатувальний етап експерименту, було визначено критерії і показники розвитку образного мовлення дітей засобами поетичного гумору. З поміж них: 1) **когнітивно-інформаційний критерій** з показниками: обізнаність дітей з жанрами художніх творів і творами гумористичного характеру; розуміння дітьми поетичного гумору; вміння виокремлювати зі змісту гумористичних творів виразники образності й образні вирази гумористичної спрямованості; 2) **образно-виражальний критерій** з показниками: наявність у мовленні дітей мовних засобів виразності: виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості; наявність немовних засобів виразності у відтворенні ситуацій гумору; вміння використовувати мовні і немовні засоби виразності гумористичної спрямованості у зв’язному висловлюванні; 3) **мовленнєвотворчий критерій** з показниками: творча імпровізація дітей у використанні поетичного гумору у власних висловлюваннях; уміння передавати зміст гумористичних поетичних творів у малюнках; уміння використовувати образні вирази поетичного гумору в розповідях за малюнками, у розповідях про персонажів гумористичних віршів.

Відповідно до кожного показника в межах виокремлених критеріїв дітям було запропоновано низку експериментальних завдань: “Весела вікторина” (виявлення обізнаності дітей з гумористичними віршами), “Знайди смішні слова” (виявлення вміння виокремлювати з тексту образні вирази гумористичної спрямованості); “Слова-художники” (виявлення здатності дітей вирізняти з поетичного твору виразники образності); “Маленькі гумористи” (виявлення вміння використовувати у власному мовленні авторські вирази гумористичної спрямованості); “Розкажи про кумедного персонажа” (виявлення вміння дітей використовувати у зв’язному висловлюванні мовні й немовні засоби виразності); “Придумай смішну історію” (виявлення здатності дітей вживати у зв’язній розповіді за мотивами вірша образні вирази гумористичної спрямованості); “Смішні історії про смішні малюнки” (виявлення здатності дітей складати зв’язні розповіді за власними малюнками про гумористичні вірші) і т.ін.

Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення ступенів обізнаності дітей з жанрами художніх творів і творами гумористичного спрямування, використання дітьми

образних виразів, мовних і немовних засобів виразності гумористичної спрямованості, творчої імпровізації у використанні дітьми виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості у зв'язних висловлюваннях. На основі ступенів за середньоарифметичними розрахунками було визначено рівні розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом поетичного гумору: вище достатнього, достатній, задовільний, незадовільний.

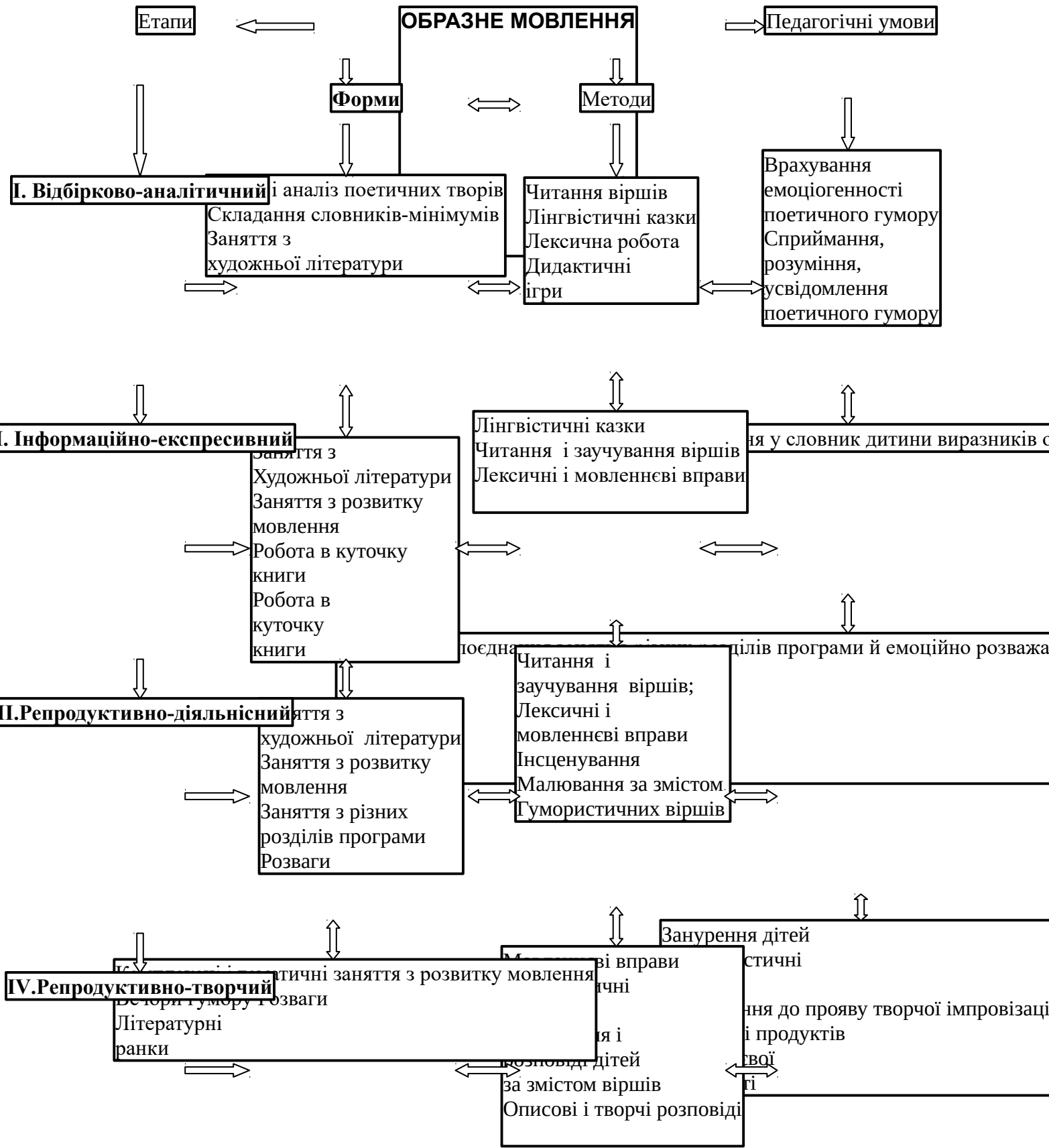
За результатами констатувального етапу експерименту виявилось, що переважна більшість дошкільників перебувала на достатньому (10,7% ЕГ і 10% КГ), задовільному (38% ЕГ і 38,7% КГ) і незадовільному рівнях (51,3 % ЕГ і 51,3% КГ).

На формувальному етапі експерименту було розроблено лінгводидактичну модель, яка обіймала чотири взаємопов'язаних етапи: відбірково-аналітичний, інформаційно-експресивний, репродуктивно-діяльнісний, репродуктивно-творчий (див. схему).

Метою першого, **відбірково-аналітичного**, етапу виступило добір гумористичних віршів, аналіз їх з метою виокремлення засобів образності та складання словників-мінімумів виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості; знайомство дітей з різними жанрами гумористичних творів. Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі було обрано читання гумористичних віршів, бесіди за їх змістом, розповідання лінгвістичної казки. На цьому етапі здійснювалась робота з ознайомлення дітей з різними жанрами поетичних гумористичних творів (гумореска, небувальщина, вірші-“перевертні”, нескінченні надокучливі казки, прислів'я, примовки) через реалізацію таких педагогічних умов: урахування емоціогенності творів поетичного гумору; забезпечення сприймання, розуміння, усвідомлення дітьми поетичного гумору. На заняттях з читання гумористичних віршів активно використовувалась лінгвістична казка “Про дідуса Сміховика та його віршовану скриньку” (наскрізний персонаж). У процесі бесіди за змістом віршів за допомогою цілеспрямованих запитань дітям подавалися знання про особливості різних жанрів гумористичних творів, формувалися навички вирізнення образних слів і виразів гумористичної спрямованості.

На другому, **інформаційно-експресивному**, етапі ставилася мета дати знання про виразники образності, доступні старшим дошкільникам, їх функціональне призначення в тексті; сформувати вміння добирати виразники образності, використовувати образні слова й вирази гумористичної спрямованості у власному мовленні. З цією метою використовувалися прийоми словникової роботи, що допомагали дітям виокремлювати з вірша і розуміти функціональне призначення виразників образності в поетичному тексті. Складні лінгвістичні поняття подавались дітям ігровим шляхом: епітети – це “слова-барви”, гіперболи – “слова-велетні”, літоти – “слова-малюки”, персоніфікації – “слова-живинки” тощо. Для цього етапу було обрано такі форми роботи, як заняття з художньої літератури, заняття з розвитку мовлення, робота в куточку книги.

Лінгводидактична модель розвитку образного мовлення дітей засобом поетичного гумору

Використовувались такі методи: читання й заучування гумористичних віршів, розповідання лінгвістичної казки про “Країну Веселої Поезії”, проведення лексичних і мовленнєвих вправ на активізацію образних слів і виразів гумористичної спрямованості. Для досягнення поставленої мети на цьому етапі дослідної роботи реалізовувалася така педагогічна умова, як: послідовне введення у словник дітей виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості.

Третій, **репродуктивно-діяльнісний**, етап був спрямований на активізацію в мовленні дітей виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості в різноманітних видах діяльності дитини-дошкільника: ігровій, художньо-мовленнєвій, образотворчій. Основними формами роботи виступили: заняття з розвитку мовлення, заняття з художньої літератури, заняття з різних розділів програми, розваги дітей у повсякденному житті; провідні методи роботи – читання, інсценування й заучування віршів, ігрові лексичні і мовленнєві вправи, розігрування гумористичних ситуацій, малювання за змістом гумористичних віршів. Педагогічною умовою на цьому етапі виступило: раціональне поєднання занять з різних розділів програми та емоційно-розважальної роботи в повсякденному житті щодо активізації в дитячому мовленні образних виразів поетичного гумору.

На четвертому, **репродуктивно-творчому**, етапі формувалися навички використання виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості у власних зв’язних висловлюваннях описового та творчого характеру. Основні форми роботи на цьому етапі: тематичні мовленнєві заняття, вечори гумору, розваги дітей, літературні ранки; методи роботи – ігри, ігрові мовленнєві вправи, мовленнєві гумористичні ситуації, розповіді дітей, малювання за змістом гумористичних віршів. На четвертому етапі дослідної роботи реалізовувалися такі педагогічні умови: занурення дітей у гумористичні ситуації, спонукання до прояву творчої імпровізації у створенні продуктів мовленнєвої діяльності з використанням образних слів і виразів гумористичної спрямованості.

На прикінцевому етапі експериментального дослідження було проведено контрольний зріз з метою з’ясування ефективності експериментальної методики розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору. Порівняльні дані рівнів розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору подано в таблиці (Див табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку
засобами поетичного гумору

Етапи	Групи	Рівні (%)
-------	-------	-----------

		Вище достатнього	Достатній	Задовільний	Незадовільний
Констатувальний	ЕГ	-	10,7	38	51,3
	КГ	-	10	38,7	51,3
Прикінцевий	ЕГ	13,3	50	32,7	4
	КГ	-	12,7	46,7	40,6

Як свідчать дані таблиці, діти експериментальної групи зазнали значних позитивних зрушень у розвитку образного мовлення. Відтепер на рівні вище достатнього перебували 13,3 % дітей, тоді як на констатувальному етапі цей рівень був відсутній. Достатній рівень засвідчили 50 % дітей (було 10,7 %). Якщо до навчання на задовільному рівні знаходилося 38 % старших дошкільників, то після навчання його засвідчили вже 32,7 % дітей. При цьому незадовільний рівень розвитку образного мовлення засобом поетичного гумору на прикінцевому етапі складав лише 4 % дітей, тоді як на констатувальному етапі він був властивий 51,3 % старшим дошкільникам.

Щодо контрольної групи, то, як свідчить таблиця, значних позитивних змін у рівнях розвитку образного мовлення не відбулось. Так, на прикінцевому етапі було виявлено 12,7%, 46,7%, 40,6%, тоді як на констатувальному етапі було відповідно 10%, 38,7% і 51,3%. Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої експериментальної методики розвитку образного мовлення старших дошкільників засобами поетичного гумору.

У **висновках** викладено результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації досліджено проблему розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору; визначено педагогічні умови, розроблено й експериментально апробовано лінгводидактичну модель розвитку образного мовлення засобами поетичного гумору і методику її реалізації.

1. В основі образного мовлення лежить образність, яку ми розуміємо як складову виразності, що виникає за такою схемою: встановлення асоціативних зв'язків між двома предметами чи явищами (встановлення спільних рис, ознак), перенесення ознак з одного предмета на другий, і як наслідок цього - виникнення нового метафоричного (переносного) значення слова. Відтак, образне мовлення – це якість виразного мовлення, що характеризується здатністю викликати в уяві наочно-чуттєві уявлення з допомогою спеціальних мовних засобів, в основі яких лежить асоціативність (передача ознак одного предмета через ознаки іншого).

2. Поняття образного мовлення суміжне поняттю поетичного мовлення, яке нами розуміється як образне, емоційне мовлення творів художньої літератури, насичене мовними, мовнопоетичними і

мовностилістичними одиницями і конструкціями, з допомогою яких створюються образи людей, процесів, явищ і предметів, створюються події, тобто передається зміст твору.

3. Образне мовлення дітей дошкільного віку розвивається під впливом поетичних творів через сприймання словесних образів, поетичної мови художніх творів. На нашу думку, словесний образ – це образ предмета, явища, істоти, створеного засобами експресивних мовних одиниць, наділених здатністю викликати яскраві наочно-чуттєві уявлення.

4. Поетичним творам гумористичного характеру властивий поетичний гумор. Поетичний гумор – це специфічний вид художнього, словесного гумору, притаманний поетичним творам, що засобами виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості створюють в уяві слухача конкретні, наочно-чуттєві образи предметів, ситуацій і персонажів, стимулюють емоційну позитивну реакцію, доброзичливий сміх.

5. Сприймання дітьми поетичних творів гумористичного характеру, виразників образності залежить від рівня розвитку поетичного слуху, під яким ми розуміємо здатність до всебічного раціонального й емоційного відчуття, сприймання і відтворення змісту, художньої форми, виразних мовних та інтонаційних засобів поетичної мови художнього твору.

6. У процесі дослідження було визначено критерії розвитку образного мовлення в дітей: когнітивно-інформаційний з показниками: обізнаність дітей з жанрами художніх творів і творами гумористичного спрямування; розуміння дітьми поетичного гумору; вміння виокремлювати із змісту гумористичних творів виразники образності й образні вирази гумористичної спрямованості; образно-виражальний з показниками: наявність у мовленні дітей мовних засобів виразності: виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості; наявність немовних засобів виразності у відтворенні ситуацій гумору; вміння використовувати мовні й немовні засоби виразності гумористичної спрямованості у зв'язному висловлюванні; мовленнєвотворчий з показниками: творча імпровізація дітей у використанні поетичного гумору у власних висловлюваннях; уміння передавати зміст гумористичних поетичних творів у малюнках; уміння використовувати образні вирази поетичного гумору в розповідях за малюнками.

За результатами констатувального етапу експерименту виявилось, що переважна більшість дошкільників перебувала на достатньому (10,7 % ЕГ і 10 % КГ), задовільному (38 % ЕГ і 38,7 % КГ) і незадовільному рівнях (51,3 % ЕГ і 51,3% КГ).

7. На формувальному етапі експерименту було розроблено лінгводидактичну модель, яка обіймала чотири взаємопов'язаних етапи: відбірково-аналітичний, інформаційно-експресивний, репродуктивно-діяльнісний, репродуктивно-творчий.

8. Обстеження мовлення дітей ЕГ на прикінцевому етапі дослідження засвідчило позитивні результати щодо рівнів розвитку їхнього образного мовлення: в ЕГ 13,3% старших дошкільників піднялося до рівня вище достатнього, 50% дітей перебувало на достатньому рівні, задовільний рівень виявили 32,7% старших дошкільників, а на незадовільному залишилося лише 4% дітей. У контрольній групі відсутніх позитивних змін у рівнях розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку не відбулось.

9. Було визначено педагогічні умови ефективного розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору: врахування виключної емоційності поетичного гумору; забезпечення повноцінного сприймання, розуміння й усвідомлення дітьми змісту поетичних творів гумористичного характеру; послідовне введення в лексичний запас дітей виразників образності й образних виразів гумористичної спрямованості; занурення дітей у гумористичні емоційно-мовленнєві ігрові ситуації за змістом поетичних творів; раціональне поєднання занять з різних розділів програми й емоційно-розважальної роботи в повсякденному житті щодо активізації в дитячому мовленні образних виразів поетичного гумору; спонукання до прояву творчої імпровізації у створенні продуктів мовленнєвої діяльності з використанням образних слів і виразів гумористичної спрямованості.

10. Нами було встановлено послідовні етапи розвитку образного мовлення старших дошкільників засобами поетичного гумору, а саме: відбір образних слів й образних виразів гумористичної спрямованості з поетичних гумористичних творів; ознайомлення старших дошкільників з різними жанрами поетичних гумористичних творів: гумореска, небувальщина, перевертні, примовки, приказки, прислів'я; залучення дітей до змістового й художнього аналізу поетичних творів гумористичного характеру; пояснення образних слів і виразів, усвідомлення дітьми їх функціонального призначення в гумористичних віршах; активізація словника дітей образними словами і виразами гумористичної спрямованості через використання гумористичних творів у різних видах діяльності дітей, розігрування гумористичних ситуацій; самостійне продукування зв'язних розповідей з використанням образних слів і виразів гумористичної спрямованості з опорою на наочність (малюнки, ілюстрації з гумористичним змістом); закріплення набутих навичок уживання образних слів і виразів у процесі виконання творчих, імпровізаційних завдань (складання розповідей за власними малюнками до гумористичних віршів, творчих розповідей за мотивами віршів, смішних історій).

11. У процесі дослідження було визначено тенденції розвитку образного мовлення старших дошкільників: ефективність засвоєння дітьми образних слів і виразів гумористичної спрямованості залежить від рівня розуміння дітьми функції цих слів і виразів у поетичному тексті, емоційності при читанні таких творів; темпи розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку

засобами поетичного гумору залежать від загального рівня мовленнєвого розвитку дітей, багатства їхнього лексичного запасу, образномовленнєвого насичення лексичних вправ, емоціогенності занять з гумористичними віршами, гумористичних ситуацій, лінгвістичних казок; міцність засвоєння дітьми образних слів і виразів гумористичної спрямованості в самостійному активному мовленні залежить і обумовлюється їх систематичним використанням у різних видах діяльності дітей.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні впливу гумористичних творів (прозового і поетичного жанрів) на збагачення словника дітей експресивною лексикою і розвиток зв'язного мовлення.

Основні ідеї та положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Попова І.І. Місце поетичного гумору в розвитку мовлення дітей дошкільного віку // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – 1999. – Випуск 8-9. – С. 62-67.
2. Попова І.І. Особливості сприймання поетичних творів дітьми дошкільного віку // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. - 2004. – Випуск 5 - 6. – С.13 - 19.
3. Попова І.І. Обізнаність вихователів з поняттям “образне мовлення дітей” // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. - 2004. – Випуск 12. – С. 47 - 50.
4. Попова І.І. До питання психології сприймання дитиною-дошкільником літературного твору в науковій спадщині О.В. Запорожця // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. пр. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 31. – Рівне: РДГУ, 2005. – С. 66-69.
5. Попова І.І. Підготовка педагога до роботи з розвитку образного мовлення дітей дошкільного віку // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного Наукового Центру АПН України. № 7-8, 2005. - С.63 – 65.
6. Попова І.І. О.О. Потебня: Сутність художньої образності // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. – Одеса. - 2004. – Випуск 5 - 6. – С. 19 - 25.
7. Попова І.І. До питання розвитку образного мовлення старших дошкільників засобами фразеологізмів // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. - 2005. – Випуск 3 - 4. – С. 192 - 196.

8. Попова І.І. Характеристика поетичних творів гумористичного характеру // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. - 2005. – Випуск 3 - 4. – С. 196 - 199.
9. Попова І.І. Характеристика художніх тропів у поетичних творах гумористичного характеру // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. - 2005. – Випуск 5 - 6. – С. 150 - 154.
10. Попова І.І. Деякі аспекти роботи з розвитку образного мовлення старших дошкільників // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. пр. АПН України. Інститут проблем виховання. № 9-10, 2005. - С. 229 – 232.
11. Попова І.І. Оволодіння фразеологією через використання приказок та прислів'їв // газ. Дитячий садок. – 2003. – № 2 (194). – С. 4.
12. Попова І.І. Лексична робота з українського мовлення у першому класі з шестирічними школярами // Реформа общего среднего образования в Севастополе. Часть III. – 2002. – С. 42 - 48.
13. Попова І. Специфіка занять з читання поетичних творів гумористичного характеру // Горизонты образования. – Севастополь. – 2005. - № 1. – 108 - 111.
14. Попова И., Котарыгина О. Формирование образности речи детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с природой // ж. Горизонты образования. – Севастополь. - 2003. - № 4. – С.64 – 67.

Анотація

Попова І.І. Развитие образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. – Одеса, 2006.

У дисертації досліджувалась проблема розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом поетичного гумору. Розроблено й науково обґрунтовано лінгводидактичну модель розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом поетичного гумору, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів: відбірково-аналітичний, інформаційно-експресивний, репродуктивно-діяльнісний, репродуктивно-творчий; визначено педагогічні умови, за яких така робота відбуватиметься ефективніше; виявлено критерії (когнітивно-інформаційний, образно-виражальний, мовленнєвотворчий) з їх показниками;

показниками; охарактеризовано ступені та рівні розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом поетичного гумору: вище достатнього, достатній, задовільний, незадовільний.

Ключові слова: образне мовлення, словесний образ, поетичний слух, поетичне мовлення, поетичний гумор, виразники образності й образні вирази гумористичної спрямованості.

Аннотация

Попова И.И. Развитие образной речи детей старшего дошкольного возраста средствами поэтического юмора.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д. Ушинского. – Одесса, 2006.

В диссертации исследуется проблема развития образной речи детей старшего дошкольного возраста средством поэтического юмора.

В первой главе «Теоретические основы развития образной речи детей дошкольного возраста» раскрыто и научно обосновано сущность понятия «поэтический юмор», уточнены понятия «образная речь», «поэтическая речь», «словесный образ», «выразители образности», «поэтический слух»; определено влияние поэтических произведений юмористической направленности на развитие образной речи детей старшего дошкольного возраста, исследовано состояние развития образной речи в практике дошкольных учреждений.

Под образной речью мы понимаем качество выразительной речи, которое характеризуется способностью вызывать в воображении наглядно-чувственные представления с помощью специальных языковых средств, в основе которых лежит ассоциативность (передача признаков одного предмета через признаки другого).

Поэтические произведения юмористического характера могут быть источником развития образной речи детей, поскольку содержат в себе много выразителей образности и образных выражений юмористической направленности, доступных восприятию детей старшего дошкольного возраста. Условием полноценного восприятия поэтических произведений является развитый «поэтический слух», под которым мы понимаем способность ко всестороннему рациональному и эмоциональному ощущению, пониманию, восприятию и воспроизведению содержания, художественной формы, выразительных языковых и интонационных средств поэтического языка художественных произведений.

Поэтическим произведениям юмористического характера присущ поэтический этический юмор. Поэтический юмор – это специфический вид художественного, словесного юмора, присущий поэтическим произведениям, которые средствами выразителей образности и образных выражений юмористической направленности вызывают в воображении слушателя конкретные, наглядно-чувственные образы предметов, ситуаций и персонажей, стимулируют эмоциональную положительную реакцию, доброжелательный смех. Во второй главе «Развитие образной речи детей старшего дошкольного возраста средствами поэтического юмора» определены уровни, критерии, показатели развития образной речи детей старшего дошкольного возраста; разработана и научно обоснована лингводидактическая модель; отображена методика развития образной речи средством поэтического юмора; проанализированы результаты эксперимента.

В процессе исследования были определены критерии уровней развития образной речи старших дошкольников средством поэтического юмора, а именно: 1) когнитивно-информационный с показателями: осведомленность детей с жанрами художественных произведений и произведениями юмористической направленности; понимание детьми поэтического юмора; умение выделять из содержания юмористических произведений выразители образности и образные выражения юмористической направленности; 2) образно-выражающий с показателями: наличие в речи детей языковых средств выразительности: выразителей образности и образных выражений юмористической направленности; наличие неязыковых средств выразительности в воспроизведении ситуаций юмора; умение использовать языковые и неязыковые средства выразительности юмористической направленности в связном высказывании; 3) речетворческий с показателями: творческая импровизация детей в использовании поэтического юмора в собственных высказываниях; умение передавать содержание юмористических поэтических произведений в рисунках; умение использовать образные выражения поэтического юмора в рассказах по рисункам.

На формирующем этапе эксперимента была разработана лингводидактическая модель развития образной речи детей старшего дошкольного возраста средством поэтического юмора, которая включала четыре этапа. Так, целью первого отборочно-аналитического этапа был отбор юмористических стихов, составление словарей-минимумов выразителей образности и образных выражений юмористической направленности, знакомство с разными жанрами юмористических произведений. На втором, информационно-экспрессивном этапе, достигалась цель ознакомить детей с выразителями образности, доступных восприятию старших дошкольников, формировались умения подбирать выразители образности, использовать выразители образности и образные выражения юмористической направленности в собственной речи. Третий этап, репродуктивно-деятельностный, был направлен на активизацию в речи детей выразителей образности и образных выражений юмористической направленности в разнообразных видах

деятельности ребенка-дошкольника. На четвертом, репродуктивно-творческом, этапе формировались навыки использования образных слов и выражений в собственных связных высказываниях описательного и творческого характера.

По результатам формирующего этапа эксперимента большинство старших дошкольников экспериментальной группы находилось на Звыше достаточного и достаточном уровнях развития образной речи.

Ключевые слова: образная речь, словесный образ, поэтический слух, поэтическая речь, поэтический юмор, выразители образности и образные выражения юмористической направленности.

Annotation

Popova I.I. Figurative Speech Development among the Senior Preschool Children by Means of Poetic Humour.

The dissertation aimed at gaining the degree of the candidate of Pedagogical sciences in speciality 13.00.02- theory and methods of teaching the Ukrainian language.- South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, Odessa, 2006.

The thesis is devoted to the investigation of figurative speech development among the senior preschool children by means of poetic humour.

The linguistic and didactic model of figurative (image-bearing) speech development among the senior preschool children by means of poetic humour was worked out; and it includes four stages: selective-analytical , informative-expressive, reproductive-active, reproductive-creative.

The pedagogical factors involved in the process of developing image-bearing speech were defined.

The criteria of levels of image-bearing speech development among the senior preschool children by means of poetic humour were revealed. They are: the cognitive-informative, the figurative – expressive, the speech creative. The levels of image-bearing speech development among the senior preschool children by means of poetic humour (high, good, satisfactory, unsatisfactory) are characterized.

Key words: figurative speech, verbal image, poetic ear, poetic speech, poetic humor, characteristics of figurativeness and image-bearing expressions of humorous orientation.